

16. VE 17. YÜZYILLARDA KARAMÜRSEL VE ÇEVRESİ

Yusuf OĞUZOĞLU*

Giriş

Kocaeli'nin tarihi bir beldesi olan Karamürsel, Osman Gazi'nin alplarından Kara Mürsel Bey'in adını taşımaktadır. Evliya Çelebi 1640 yılında "Yalova Kasabası" tarafına gitmişti. Hersek Kasabası'ndan başlayıp batıya doğru yaptığı seyahati anlatırken bu yöredeki "Kara Kilise Kalesi"nin Osman Han'ın emriyle Kara Mürsel Bey tarafından fethedildiğini kaydeder.¹ Halil İnalçık, Pachimeres ve *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*'a dayanarak bugün Yalova İli'ne bağlı Altınova İlçesi merkezinde yer alan Hersek İskeleyi'nden doğuya ve batıya doğru uzanan kıyıların son derece mümbit bir saha olduğunu, tahıl ve meyve üretildiğini, bu tarafı boşaltan Rumların yerine Türkmenlerin yerleştirildiğini belirtir.²

Türk denizciliği hakkında değerli ve yeni çalışmalar yapan İdris Bostan, Kara Mürsel Bey'in kendi icadı olup onun adıyla anılan çekdiri tipi küçük geminin yüzyıllarca Osmanlı denizlerinde kullanıldığını belirtir. İdris Hoca Rumeli'ye geçiş döneminde ihtiyaç duyulan donanmanın oluşturulması için Edincik (Aydıncık), Gemlik, Karamürsel ve İzmit'te tersaneler kurulup geliştirildiğini yazar.³ Buradan daha başlangıçta Karamürsel yöresinin denizcilikle ilişkili olduğunu, çevresindeki ormanlardan gemi yapımı için elverişli değerli kereste elde edildiğini söyleyebiliriz. Bu hususlar elbette insan unsurunu öne çıkarmakta, orman ürünlerini değerlendirip gemi yapımı gibi ustalık isteyen bir işin başarıldığını göstermektedir.

Osmanlıların ilk çekdirisi olan Karamürsel gemisi, daha sonraları nakliyede kullanılan bir buçuk direkli, sivri üçgen yelkenli, yarım güverteli küçük teknelerden ibaretti. Bu ismi Kara Mürsel Bey'in kendi adını verdiği Karamürsel Limanı'nda yaptırdığı rivayet edilen ilk gemiden aldığı kabul edilmektedir. Gövdeleri yuvarlak olduğu için kadırgalara nispetle rüzgâra karşı daha dayanıklıdır. Bilhassa yakın mesafeler arasında işleyen silah donanımı olmayan Karamürsellersin genellikle büyük denizlere açılmasına müsaade edilmezdi. 16. yüzyılın sonlarında özellikle Batı Anadolu'nun zahire ve meyvelerinin İstanbul'a taşınmasında en çok kullanılan yük gemisi karamürseldir. Nakliyede kullanılmaları sebebiyle Gelibolulu Mustafa Âlî, barçaları develere benzettiği gibi, barçalardan daha

* Prof. Dr., Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, E-mail: yoguzoglu@gmail.com

1 *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 5. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013, s.172-173.

2 *Halil İnalçık'ın Bursa Araştırmaları*, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2012, s.84-124.

3 İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz – Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2007, s. 3.

küçük olması sebebiyle Karamürsellersi de yük katırına benzetmiştir.⁴

Karamürsel O'na denizci özelliğini katan deniz, göl ve akarsularla çevrilidir. İzmit körfezi kıyılarında yer alması yanında doğusunda bulunan Sapanca Gölü ve hemen arkasında güney tarafında bulunan İznik Gölü özel birer yaşam ortamı olarak gözükmektedir. Ünlü Katip Çelebi *Cihannümâ*'da şu satırları yazmıştır: “İznik Gölü: Çevresi 2 mile yakındır. Suyu leziz olup çeşit çeşit balığı vardır. Özellikle Line denilen yarım karış büyüklüğünde bir cins balık avlanır. Halk bu balığı kurutup Bursa ve İstanbul'a getirir. Gölün ayağı Gemlik civarında olup denize buradan dökülür. Kırkgeçit Nehri: Anadolu'daki bazı dağlardan birikip, İznik'in doğusunda 1 günlük yol mesafesinde bulunan Kırkgeçit'e uğrayıp Hersek'e yakın yerlerde Bahr-i Rum'a (Marmara) dökülür. Sapanca Gölü: Çevresi 15 mil kadar uzunluktadır. Etrafı ağaç denizi denilen ormanlıkla çevrilidir. Bolu yolu burada yarım mil kadar su içinde kalır. Bazı yerlerde ata binilip gölün kenarından gidilir. Bu göl ile İzmit körfezi arası yarım merhaledir. Batısında bulunan Sakarya Nehri'ne uzaklığı 3 merhaleye yakındır. 1503 yılında (doğrusu 1591) Sinan Paşa, bu üç suyu kazılacak kanallarla birleştirmek için sultana arz etmiştir.”⁵

Karamürsel'in Tabiat Zenginliği

Gemlik Körfezi'nin batı ucunda yer alan Armutlu'dan itibaren Bolu dağları dizisinin başladığı Geyve-Taraklı noktasına kadar aynı doğal özellikleri taşıyan Samanlı dağları uzanır. Mübahat Kütükoğlu'nun yayınladığı 1641 tarihli es'ar defterinde, İstanbul piyasasında bu taraftan gelen ahşap malzemenin varlığını görmekteyiz.⁶ Aynı tarihlerde kaleme alınmış olan ve Yaşar Yücel tarafından yayınlanan Kitab-ı Mesalih'de bölgenin orman zenginliğine işaret edilmektedir:

“İstanbul'da odun ucuz olmamak sebebi nedür, anı bildürür ki bu husûsdan Müslümânlar gayet de bî-huzûrlardır. Ekâbirden gayri kimse çeki odunun alınmazlar. Sebebi oldur kim Türkler gâh terekesün ekerler ve gâh nadâs sürmeğe mübâşeret iderler, arabalarla yalılara odun taşımazlar. Bu husûsdan rençber gemileri vaktiyle odun taşıyamazlar. Odun bahâlu olduğu budur. Pes bu hususa çâre ve dermânoldur ki evvelâ miriden veyâ bir ekâbirden bir mikdâr akçe çıkub Yalakâbâd'sa ve İznik-mid iskelelerindeki fi'l-cümle odun yığılan iskelelerde birer büyük kârbân-sarâyılar yapılsa ve dahî vâfir su sığırı öküzleri alınsa ve buna göre arabalar ve baltalar alınsa ve vefâ itdüğüne göre bu husus için vâfir acemî oğlanları veya kullar ta'yin olınsa ve her birine baltalar virülse evvelâ bu öküzleri kârbân-sarâyılara çeküb bir mikdâr acemî oğlanı bu öküzlerin yanında durub, tımar idüb mâ-bâki oğlanlar baltalarıyla dağlara vurub evvelâ kendülere ol dağda bir iki çit dam ki saz örtülü ola, yayub gündüzün odun kesüb gece ile ol dağda yatsalar vâfir odunlar kesüb yığın yığın yığıdıklarından sonra ol öküzleri arabalarına koşub muttasıl ol yalılara taşıyub yığsalar yâhûd ba'zı oğlan kesüb ba'zısı muttasıl taşısalar dahî rençber gemisine satsalar ve ahşamın öküzleri kârbân-sarâyılara çeküb kendüleri dahî bu kârbân-sarâyın ocaklı soffalarında âteşlerin yakub ve ta'âmların bişürüb sabaha değin huzur eyleseler, sabahla kalkub girüb bu maslahata mübâşeret eyleseler ve bir emîn ve bir kâtib ta'yin olınsa ki bu odundan hâsil olan malları Hızâne-i Âmire için zabt eyleseler bu mahsûldan bir iki yıla değin kârbân-sarâyı harcı dahî çıkardı ve öküzler ve arabalar ve baltalar bahâsı dahî bi'l-küllüyye çıkdıktan mâ'adâ nice mallar hâsil olurdu. Sonra âmiller dahî bu mâli iltizâm iderdi. Gümüş ma'deninden artuk mahsul hâsil olurdu ve hem odun ucuz olurdu, bir çeki odunu dörder akçeye almağa nâzlanurlardı. Bu dahî bir küllî mukâta'a olurdu. Bu takdîrce bu hususlardan hem müslümânlara odun nef'i ve hem Hızâne-i Âmireye nef'den

4 Bostan, a.g.e., s.130-131.

5 Katip Çelebi, *Cihannümâ*, Ed. Said Öztürk, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, s.747-748.

6 Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983, “Baha-i Kereste”, s.294-296.

sonra şol kadar hayr du‘âlar dahî hâsıl olurdu ki dille beyân ve kalemle ayân olunmayaydı. Ve dahî rencber gemileri ham yemiş taşımakdansa yasağ olsa ki meyva tamâm kemâliyle olmayınca koparub şehre getürmeseler, muttasıl şehre odun taşısalar...”⁷

Kitab-ı Mesalih’de kayıtlı bilgileri mühimme defterlerinde bulunan hükümler de doğrulamaktadır:

“Üsküdar Monlâsına ve Kocaeli Sancağı mütesellimine hükm ki, Üsküdar muzâfâtından Karamürsel kasabası ahâlisi südde-i sa‘âdetime arz-ı hâl gönderüp kasaba-i mezbûrede haydûd eşkiyâsından iki nefer şakî ahz olunup lâkin mezbûrların otuz-kırk nefer refiklere ve ba‘zı bölük başılara olmağla mahal-i mezbûrda ve etrafında nice evler basup emvâl ve erzâkların gâret ve hasar eylediklerin min adl bi- gayrı hak niceler...idüp bunun emsâli şekâvetlerinin nihâyeti olmamağla eşkiyâ-i mezbûru mahallinde teftîş u tefahhus ve buldukları yerlerden ahz olunmak bâbında emr- i şerîfîm taleb eyledikte taleb idüp mahal-i mezbûrda evler basup ve emvâl ve erzâkın gâret ve katl-i nüfus eden eşkiyâ-yı mezkûru şer‘le muhkem teftîş u tefahhus olunup elegetirilüp Âsitâne-i sa‘âdetime ihzâr olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda sâdır olan emr-i celilü’l-kadrim üzere amel idüp dahi zikr olunan haydûd eşkiyâsı teftîş u tefahhus olunup ve eğer yeniçeri ve eğer gayridir her kimin karyesinde bulunur ise bi-eyyi vechen kâne ele getürüp, ism ü resmleriyle ber-vech-i ta‘cîl Âsitâne-i sa‘âdetime arz eylesin ki şer‘le haklarında lâzım gelen icrâ oluna. Ammâ zinhâr bu bahâne ile kendü hallerinde olanlara hilâf-ı şer‘-i şerîf tecâvüz olunmayup ahz u celb için ber-vech rencîde ve remîde etdirmeyüp ve etmiesin husûs-ı mezbûr umur-ı mühim nedendir ana göre takayyüde i‘timad idüp mezbûrları hüsn-i vecihle elegetürüp, Âsitâne-i sa‘âdete ihzâr etmekte ihmâl ü müsâhele etmeyesin. Fî Evâhir-i Ramazân 1070”⁸

“Sahillerdeki kazâlardan İstanbul’a odun nakleden kayıklara mâni olunmaması konusunda Kandıra, Kaymas, Genceli, Şeyhler, Ağaçlu, Şile, Ereğli, Akçaşar ve Samako Ereğlisi İskelelerinin kadılarına, yeniçeri serdarlarına ve iskele emînlerine gönderilen fermânın sûretidir.” “Bir önceki hükmün bir sûretinin İznikmid ve nâhiyeleri, Karamürsel, Yalakâbad, Gekbüze Kazâlarının kadılarına, Kocaeli mütesellimine, İznikmid yeniçeri zâbitine ve zikr olunan kazâların serdarlarına ve iskele emînlerine gönderildiğine dâir.”⁹

“Geğbüze Kazâsı nâ‘ibine ve Kocaeli Sancağı mütesellimine hüküm ki, Tobhâne-i âmire’m Kârhânesi’nin ta‘mîrine me‘mûr kıdvetü’l-emâcîd ve’l-a‘yân Halîl -zîde mecduhû-südde-i sa‘âdetime arz-ı hâl edüp Tobhâne-i âmirem Kârhânesi’nin iktizâ eden ta‘mîr ve binâsıçün bundan akdem Karamürsel Kazâsı’nda vâkı‘ Kavak nâm mahallde kat‘ı ve nakli fermânım olan ecnâs-ı ahcârdan külhan kalıbı ve köprülük devr-i kebîr ve devr-i sağîr ve battâl kürsi ta‘bîr olunan taşların tahmîl ve nakli için mahallinde sefâyinin külleti olduğundan nâşî bu âna değîn nakl olunmayup usret çekildiğîn bildirüp, siz ki mevlânâ ve mütesellim-i mûmâ-ileyhsiz, ol havâlilerde ve Dil İskelesi’nde ve sâ‘ir iskelelerde mevcûd olan sefînelere bir gün evvel tahmîl ve ucâleten Tobhâne-i âmire‘me nakl ve tesyîr olunmak bâbında emr-i şerîfîm sudûrunu iltimâs etmeğîn vech-i meşrûh üzre amel olumak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

Fî evâsıt-ı C[Cemâziye’l-âhır] sene [1]155”¹⁰

“Yalakâbâd kadısına: Karamürsel halkından tedarik olunduğu bildirilen zahirenin, lüzumunda tayin olunacak mahalle gönderilmek üzere yerinde muhafaza edilmesi hakkında. Yazıldı.

7 Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler III: Kitabı Mesalih-i'l-Müslimin ve Menafi‘i'l-Mü‘minin, Haz. Yaşar Yücel, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını, 1981, s.81.

8 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Mühimme Defterleri, No: 93, Hüküm no: 280.

9 BOA., Mühimme Defterleri, No: 149, Hüküm no: 207-208.

10 Aynı defter, Hüküm no: 17.

Yalak-âbâd kâdîsına hüküm ki: Mektûb gönderüp kazâ'-i mezbûrdan zahîre ihrâc olunmağîçün hükm-i şerîfüm vârid olmağın Karamürsel halkı otuz müd arpa ve Yalak-ova halkı yigirmi dört müd arpa ve yeni terekeden dahı kırk altı müd ve elli araba otluk ve elli araba saman ve elli araba odun ve yüzer re[']s koyun ve üç müd un ve beş yüz akçalık ve elli kantar bal ve yağ tedârük olunduğın arz eylemişsin. Buyurdum ki: Zikr olunan zahîreyi yirli yirinde hıfz idesin ki, lâzım olduğı vakit ta'yîn olunan mahalle getirile. Şöyle bilesin.”¹¹

Seyyah Loubenau'nun Karamürsel ve Çevresine İlişkin Verdiği Bilgiler

“Mudanya'dan Sonraki Deniz Yolculuğumuz (1588)

Bursa dönüşü Mudanya körfezinde yol almaya başladık. Bir süre sonra rüzgar güçlendi ve bize daha yararlı olacak bir güce erişti. Zaten geceye doğru rüzgar daima kuvvetlenir. Böylece geç vakit Bozburun'daki kervansaraya ulaştık. Sabaha karşı Anadolu yakasında Carteli veya Cartali [Kartal] adındaki bir yerde karaya yanaştık ve biraz dinlendik.

12 Temmuz'da rüzgar oldukça arttı, Cianesis adalarının [Prens Adaları] yanından geçtik ve Nikomedia [İzmit] körfezine girdik. Yelken açarak yolumuza devam edip, güçlü yuvarlak kuleleri olan eski, büyük duvarları yıkılmış bir kulenin bulunduğu yerde karaya çıktık. Kalenin dibinde Rumların Clyzomene, yani “imparator çayırı” [Tekfur Çayırı] adını verdikleri bir alan var. Bizans hükümdarları yaz günleri maiyetleriyle birlikte buraya gelirler ve çadırlar kurarak eğlenirlermiş. Yakın bir yerde imparator Michael [Mikhael] Paleologos'un yaptırmış olduğu şahane güzel bir saray da varmış, ama artık görünürde hiçbir şey yok. Sultan II. Mehmed'in burada öldüğünü söylüyorlar.¹² Bu dolaylarda bulunan şifalı su kaynaklarına her yıl belli zamanlarda Türkler akın akın geliyorlar. Ve kurdukları çadırlarda yatarak sağlığa elverişli olduğuna inandıkları bu sudan içiyorlar. Su, dağdan kaynakıldığı halde henüz ılık ve oldukça bulanık. Bu haliyle içildiğinde bağırsakları temizliyor. Uygun bir rüzgarla yolumuza devam ettik ve Gebise [Gebze] adındaki beldeye geldik. Eskiden buraya Libissa [Lybissa] denilirmiş.

Karadan oldukça uzaklaştığımızda birden şiddetli bir fırtına koptu ve teknemizle birlikte batacağımızdan korkmaya başladık. İzmit körfezinin karşı kıyısına geçmek zorundaydık. Böylece iki saat boyunca büyük tehlikeler atlatarak nihayet Carmesal [Karamürsel] adıyla bilinen köye ulaştık. Karamürsel köyü İzmit körfezi ile bir dağ silsilesi arasında uzunlamasına yayılmış çok hoş bir yerleşim. Her tarafta güzel meyve bahçeleri var. Ayrıca çevredeki diğer meyve bahçelerinden de kara yoluyla buraya çok miktarda meyve getiriliyor ve gemilere yüklenip başka yerlere gönderiliyor. Karamürsel'e vardığımızda burada armut, şeftali, erik ve daha çeşit çeşit meyve yüklenmiş olan ve gerek Konstantinopolis'e gerekse diğer yerlere mal götüren bir çok gemi vardı.

13 Temmuz'da sahilde bulduğumuz bir çatı altına sığınarak dinlendik ve İznik'e gitmek için ihtiyacımız olan atlar, eşekleri temin etmeye çalıştık. Yol üstünde uğranacak köy de yoktu ve dağlarda pek çok eşkıya yuvalanmıştı. Biraz dikkatsiz davrananlar, eşkıyanın eline düşüp kaçırlılıyordu. Bu sebepten ötürü eşek sahipleri bu yolculuk için eşeklerini kiralamak isteyenleri reddediyorlardı. Sonuç olarak iki misli para ödemeye katlanarak birkaç eşek bulabildik ve eşyalarımızı eşeklere taşıtabilmek için yolun bir kısmını yürüyerek aşmaya, zaman zaman da sırayla eşeğe binerek gitmeye razı olduk.

Karamürsel'den İznik'e Yolculuğumuz

14 Temmuz sabahı ortalık aydınlanmadan yola çıktık ve kısa bir süre sonra kayalıklarla kaplı sıradağlara vardık. Yollar çok karmaşık olduğundan, eşek sürücüsü önce doğru yolu keşfetmek zorunda kaldı. Böylece günün yarısını dik yokuşlu yüksek dağ yollarında oraya

¹¹ BOA., *Mühimme Defterleri*, No:3, Hüküm no: 16.

¹² Gebze yakınlarındaki Eski Hisar olabilir.

buraya dolanmakla geçirdik. Birçok yerlerde Türk hükümdarlarının eşkıyaya gözdağı vermek için kazığa geçirttiği suçlulara rastladık. Hele bir tanesini kazığa geçirdikten sonra üstelik de ateşe verip yakmışlardı. Padişah böyle yöntemlerle dağda yol kesip kervanları soyanları korkutarak suç işlemekten vazgeçirmeyi amaçlıyordu. Bu haydutlar aslında ta uzaklardan buraya soygunculuk yapmak için gelen Araplardı. Öğle vakti bir vadiye geldik, ortasında ince bir dere akıyordu, fakat su o kadar zayıftı ki eşeklerin susuzluğunu gidermeye bile yetmedi. Gene de hep birlikte burada mola verip karnımızı doyurduk, çünkü sabahleyin bir şey yemeden yola çıkmıştık ve çavuş da böylece acele etmemize kızmıştı. Onun dediğine göre Karamürsel'den bu derenin kenarına kadar bir günde gelinirmiş. Fakat yol arkadaşlarımızdan Hans Geiger, dağ yolunda ilerlerken aşırı sıcaktan dolayı fazla su içtiği için birden hastalanıp kendini kaybetmişti. Bunun üzerine hepimiz çok telaşlanmıştık ve hasta o vaziyette yola devam edemediği için onu eşeklerden birinin üstüne bağlamak zorunda kalmıştık. Bu olay çabuk ilerlememizi oldukça engelledi.

Derenin kenarında biraz dinlenince, arkadaşımız yavaş yavaş kendine geldi. Hava o kadar sıcaktı ki, insan su içtikçe daha fazla içmek gereksinimini duyuyordu. Oysa az su için ve susuzluğa direnen daha sağlıklı kalıyordu. Yolda zaman zaman bundan bir parça ağzıma atıyordum. Ama yol arkadaşlarıma bunu söylemezdim, çünkü yanıma aldığım nöbet şekeri hepimize yetmezdi.

Biraz dinlenip bir şeyler yedikten sonra tekrar yüksek dağların arasına daldık. Güneş battıktan ve gece bastırdıktan sonra dahi hala yoldaydık, ama artık güzel bir düzlüğe varmıştık. Yürüyüşümüze devam ederken yan taraftaki tarlaların üzerinde çok sayıda ceviz ağacı gördük. Çavuş burayı ordu ile birlikte İran'a karşı sefere çıktığı zamanlardan hatırlıyordu. Oraya gidip geceyi ceviz ağaçlarının altında geçirmeye karar verdik. Büyük ceviz ağaçlarından birinin dibinde güzel soğuk suyu olan bir çeşme görünce, çavuş çok şaşırıp ve buraya birkaç kez gelmiş olmasına rağmen böyle bir çeşme bulunduğunu fark etmediğini söyledi. Orada bir ceviz ağacının altında konakladık, yanımıza aldığımız armutları, hıyarları ve ekmeği yedik, çeşmeden bol bol su içtik ve yatıp uyuduk. İyice dinlendikten sonra 15 Temmuz günü yolumuza devam ettik. Artık düz araziden geçiyorduk. Sol tarafımızda dağlara doğru uzanan bir düzlükte güzel, yüksek, üç köşeli bir sütun görünce, eşek sürücüsüne o tarafa doğru gitmek istediğimizi bildirdik. O bunun anlaşmamıza dahil olmadığını söyleyerek oraya gitmeyi reddetti. Biz de eşyamızı eşeklerin yanında bırakıp sütunun olduğu yere yürüyerek gittik. Sütun dörtgen biçiminde bir kaidenin üstünde duruyordu ve üst üste konmuş beş parçadan ibaretti. Ama vaktiyle en tepesinde altıncı bir parçanın da bulunduğu belliydi.

Tekrar eşeklerimizin beklediği yere dönüp yolumuza devam ettik ve Latinlerin Ascaenus [Ascaeno, İznik] adını verdikleri gölün kıyısına vardık.

23 Temmuz günü öğleye doğru İzmit körfezinin kenarında bulunan bir yere geldik. Burada sahil boyunca bir sürü yapı gördük. Sadece bir çatıdan ibaret ve etrafi açık olan yapılarda, gemiyle İzmit'e gidecek olan yabancı yolcular malları ile birlikte barınabiliyorlardı. Civardaki köylerden çuvallar içinde getirilmiş olan yığın halindeki tahıl da burada muhafaza ediliyor ve gemilere yüklenip deniz yoluyla Konstantinopolis'e veya başka yerlere naklediliyordu. Ayrıca dağlardan kesilen odunlar da burada küçük parçalara bölünmüş ve destelenmiş olarak bir terazide tartılıyor, sonra da ağırlığına göre satılıyordu.

Bizi körfezin karşı yakasında bulunan İzmit kentine götürecek bir pereme buluncaya kadar dinlendik. 27 Temmuz günü altı küreklili perememize binip yola çıktık. Orta kuvvette bir rüzgarla ve peremecilerin küreklere asılmasıyla gündüz ve gece boyunca yol aldıktan sonra 28 Temmuz'da Karamürsel'e vardık. Sonra yolumuza devam ederek İzmit körfezinden çıkıp

akşama doğru Türk hükümdarının güzel bir bahçesinin bulunduğu, çok eski bir geçmişine olan Calcedonia [Halkedon, Kadıköy] kentine vardık.”¹³

Bu seyahatnamede belirtilen bazı hususlar *Naima Tarihi* tarafından da doğrulanmaktadır. 1634 yılında yüz kadar eşkiyanın “İznik-mid’den (İzmit) Kırk-geçid ve Gemlik ve İznik yolların sedd ve kat’ edib Karamürsel Kasabası’nda yeniçeri serdarının menzilin garet ve kendiyi katl” ettiklerini belirtir. Bunun üzerine “Bostancı-başı bostancılar ile helvacı-başını” bu tarafa gönderib eşkiyayı cezalandırmıştı.¹⁴ Mustafa Naima Efendi bu bilgileri aktarırken “katl-i haydûdân der-Koca-ili” başlığını kullanmıştır. Kocaeli isminin hala yaşadığını görmekteyiz. Ayrıca bu eşkiyalık olayında bostancıbaşının ve helvacıbaşının müdahil olarak yer alması da bizim için bir ipucudur. Matbah-ı Amire’nin sorumlularından olan bu görevlilerin elbette malzeme kaynağı olarak “Yalak-ova Yalıları” içinde yer alan Karamürsel çevresinin susam, çeşitli meyveler, üzüm-sirke, çeşitli tahıllar gibi ürünlerinin taşıdığı öneme de değinmek gerekir.

16. ve 17. Yüzyıl Karamürseli’nin 19. Yüzyıl Başlarındaki Durumu

Yukarıda sunmaya çalıştığımız bilgiler Karamürsel’in denizci kimliğini belirgin olarak yansıtmakta, ayrıca çevresindeki ormanların ve tarımsal hayatın bu yörede yaşayan insanların uğraşı için önemli olduğunu göstermektedir. Bu arada denizci kimlik hem mevcut tersanenin işletilmesinde hem de İzmit-İstanbul arasındaki deniz ulaşımının sürdürülmesinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Karamürsel’in körfez kıyısı boyunca ve arka planda yer alan İznik’e doğru kara ulaşımının da yürütüldüğünü “Yalak-ova Yalılarına” indirilecek her çeşit ürünün ve insan taşımacılığının gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. 16. ve 17. yüzyıl Karamürseli’nin bu görüntüsü 1844 tarihinde yapılan vergi kaynakları tespiti sırasında daha ayrıntılı olarak gözlenmektedir.¹⁵ Bir bakıma bu kayıtlar sanayi öncesi toplumun uğraşlarının aynı doğrultuda devam etmekte olduğunu yansıtıyor. Henüz buharlı gemilerle taşımacılığın olmadığı, tarımsal mekanizasyonun gerçekleşmediği bir çağda geleneksel mesleklerin devam etmesi doğaldır.

Temettuat defterlerine göre Karamürsel’in beş mahallesinde (Hacı Mehmed Ağa, Ömer Ağa, Kayacık, Cami-i Atik, Debbağhane Mahalleleri) çiftçilik, bağcılık, hizmetkârlık, gemicilik, çapacılık, bargircilik, piyadecilik, eskicilik, kahvecilik, berberlik, bakkallık, kasaplık, odunculuk, nalbantlık, attarlık, semercilik, marangozluk yapan esnaflar bulunmaktaydı. Bunun yanında sefine ve çekdiri sahibi “reisler”, reislerin yanında çalışan “miçolar”, yakacak odun kesen “hatâb-keşler”, merkep-ester ve bargir kiralayan “kiracılar” bulunuyordu. 19. yüzyılda da tıpkı erken dönemde olduğu az miktarda hububat ziraatı yapılıyor, bunun yanında meyve ve sebzeçilik, zeytincilik, bağcılık ve kozacılık yapılıyordu. Ayrıca kestaneliği olan haneler kestane toplayıp satıyorlardı. Küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ise oldukça azdı.¹⁶

13 Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*, 2. Cilt, Çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, s.506-510.

14 *Tarih-i Na’imâ*, Haz. Mehmet İpşirli, 3. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 2014, s.782.

15 Bu kayıtları Osmanlı Arşivi’nden sağlayan tarihçi Dr. İsmail Yaşayanlar’a teşekkür ederim.

16 BOA., *Maliye Nezareti Varidat Kalemî Temettuat Defterleri(ML.VRD.TMT.d)*, No:3995, 3996, 4002, 4005, 4015, H.1260.